

АНАЛІЗ ВПЛИВУ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН НА ЧИСЕЛЬНІСТЬ ЗАЙЦЯ-РУСАКА В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

В умовах високої антропогенного навантаження та змін клімату чисельність зайця-русака зменшується з катастрофічною швидкістю. Глобальне потепління клімату впливає на зміну, як терміну гону зайця-русака на північному сході України так і кількість його річного приплоду.

Ключові слова: кліматичні зміни, популяція зайця-русака, динаміка чисельності, термін гону.

Abstract

In conditions of high anthropogenic load and climate change, the number of *Lepus* decreases with catastrophic speed. Global warming affects the change, as the time for the *Lepus* in the northeast of Ukraine and the amount of its annual fattening.

Key words: climatic changes, population of *Lepus*, dynamics of population, duration of race.

Екологічна безпека України в певній мірі визначається стійкістю екосистем, яка забезпечується їх біорізноманіттям. Згідно Загальнодержавної Програми збереження біорізноманіття, саме біорізноманіття є національним багатством України, збереження сталого використання якого визнано одним із пріоритетних напрямків державної політики в сфері природокористування, екологічної безпеки та охорони навколишнього середовища. Але, в даний час фіксується помітне зменшення і навіть зникнення багатьох видів тварин і рослин.

Мисливські угіддя Харківської обласної організації Українського товариства мисливців і рибалок розташовані в південній частині Харківської області на території Кегичівського району. Мисливські угіддя представлені лісовими масивами і лісозахисними насадженнями ДП «Красноградське лісове господарство»: Старовірівському лісництво – 371,8 га і Сахновщинське лісництво – 233,2 га, лісозахисними насадженнями, полезахисними, польовими угіддями (рілля, сіножаті, пасовища) сільськогосподарських підприємств і водно-болотними угіддями (природні і штучні водотоки, ставки, болота, річки), розташованими на території зазначених сільських, селищних і місцевих рад в межах мисливського господарства. Всі категорії мисливських угідь знаходилися і знаходяться в задовільному санітарному стані і не потребують спеціальних заходів щодо їх поліпшення. Протягом минулих 5 років на території господарства не зареєстровано серйозних хвороб у диких тварин.

При цьому чисельність зайця-русака за даними статистичних обліків (форма ТП-2 полювання) знижується з 2002 р по всій Україні. Основні причини зміни чисельності зайця-русака в Україні:

- інтенсифікація сільськогосподарського виробництва. Вважається, що часта механічна обробка ґрунту, збирання врожаю широкозахватними агрегатами, застосування отрутохімікатів і мінеральних добрив, збільшують смертність зайчат і дорослих особин;
- загибель від захворювань;
- перепромисел зайця-русака під час полювання. Відстріл – більше 50% від річного приросту зайця в Україні;
- спостерігається останніми роками відстріл вагітних самок зайця-русака в кінці дозволеного терміну полювання.

Остання причина є мало дослідженою і досить гостро стоїть в аспекті збереження оптимальної чисельності зайця-русака в мисливських угіддях Харківщини та України в цілому.

В результаті досліджень була висунута гіпотеза про вплив глобального потепління на зміну як терміну гону зайця-русака на північному сході України, так і кількість його річних приплодів. Вплив середньорічної температури на розмноження зайця-русака давно відомо і його можна простежити, наприклад, по залежності особливостей його розмноження від географічної широти місць його проживання. Крім того, в даний час існують численні докази глобального потепління (рис. 2).

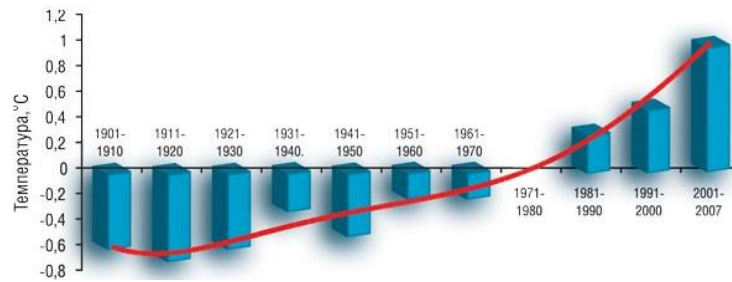

Рисунок 2 – Зміна регіональної температури повітря по десятиліттях

Таким чином, у січні 2018 року в Кегичівському мисливському господарстві було проведено ветеринарне обстеження і документально підтверджено наявність тижневого ембріона у відстріляної зайчихи. При цьому, терміни розмноження зайця-русака залежать від географічного положення і кліматичних умов. На півдні гон у зайця можна спостерігати протягом усього року, а перші зайчата, особливо при теплій зимі, з'являються вже в січні. У середній смузі і у північних межах поширення гон проходить в V кінці лютого-березні, а зайчата з'являються в квітні на початку травня, через 40-45 днів після спарювання.

Так як у відстрілах постійно з'являються вагітні самки, то можна стверджувати, що в даний час кількість гону в році збільшилася до чотирьох (в минулому три гони). Одним з найважливіших факторів, що впливають на початок гону є те, що заєць-русак відчуває наступ теплого періоду. Відомо, що кількість гону у зайця залежить від температури навколишнього середовища, тому, в нашому випадку, ми можемо стверджувати, що причина цього явища - потепління в даному регіоні України.

З усіх приплодів, саме зимовий забезпечує найбільший приріст популяції, так як підрослі зайченята в меншій кількості гинуть при проведенні сільськогосподарських робіт (45% молодняку гине при сільгосп роботах, з яких 5% – це зайченята зимового приплоду).

Відстріл вагітних зайчих в кінці терміну полювання став спостерігатися з 2005 року і триває по даний час (рис. 3). Аналогічні випадки фіксувалися і в сусідніх мисливських господарствах.

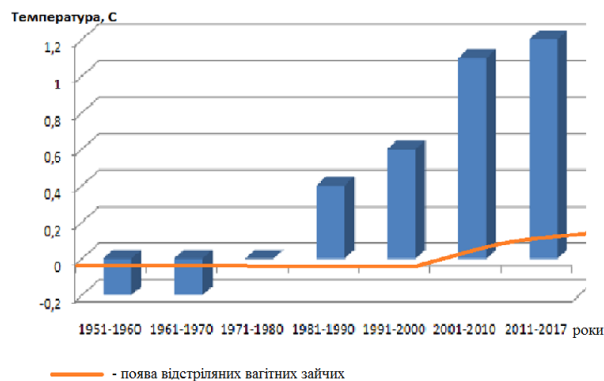

Рисунок 3 – Залежність кількості відстріляних вагітних самок зайця-русака від зміни температури повітря в Кегичівському мисливському господарстві

На жаль, на сьогоднішній день в Україні відсутні стандарти перевірки відстріляних тварин на предмет наявності вагітності, тому неможливо однозначно назвати точну кількість відстріляних вагітних тварин. Необхідно відзначити, що на збільшення кількості відстрілу вагітних зайчих впливає і притаманна їм у цей період повільність і необережність. У відстріляних самок на 3-4 тижнях січня, в кінці дозволеного терміну полювання на зайців, знаходили чотирьох-п'ятиденних ембріонів.

При цьому, загальна чисельність русака в Україні в даний час низька і становить близько півтора мільйона голів. Але при існуючій низькій чисельності поголів'я видобуток тварин залишається порівняно високим і становить близько 400 тис. особин на рік. Річний приріст популяції становить близько 600 тис. Отже, щорічно відстрілюється близько 80% річного приросту, що абсолютно неприпустимо при існуючій чисельності основного поголів'я. Тільки при дуже високій щільності поселення тварин можливий відстріл 50% річного приросту. Наскільки інтенсивний промисел зайця-русака на Україні, свідчить порівняльний аналіз цих даних з показниками Польської Народної Республіки. При загальній чисельності зайця в Польщі 3200 тис. голів і річному прирості популяції більше 3 млн. Річний видобуток тварин (разом з виловом)

складає всього 800 тис. Перепромисел завжди супроводжується депресією чисельності, що ми і спостерігаємо в даний час. Що залишилися після відстрілу 20-30% приросту поголів'я, не може збільшити чисельність маточного стада, так як природний відхід останнього становить не менше 20% на рік. Сучасні методи ведення мисливського господарства по зайцеві вимагають розробки основ експлуатації його запасів і відновлення чисельності з урахуванням специфіки окремих ландшафтно-географічних зон, областей і навіть господарств. Ці основи повинні базуватися на знанні статевої і вікової структури популяції, її чисельності, специфіки екологічної обстановки в залежності від господарської діяльності людини та інших особливостей. В отриманні цих даних мисливська громадськість і рядові мисливці повинні брати найактивнішу участь. Особливо суворо повинен проводитися облік чисельності зайців перед початком сезону розмноження і перед відкриттям полювання, а також добування тварин (самців і самок).

В Харківській області, а саме в Кегичівському районі, зміщення термінів полювання було розроблено три роки тому. Для стабілізації популяції зайців русаків були прийняті наступні терміни полювання: початок мисливського сезону – з першого тижня листопада, а його закінчення – перший (максимум – другий) тиждень січня наступного календарного року.

Для стабілізації популяції зайців русаків прийняти такі строки полювання: початок мисливського сезону – з першого тижня листопада, а його закінчення – перша (максимум – друга) тиждень січня наступного календарного року. Пропонується ввести документальне підтвердження випадків відстрілу вагітних зайчих.

На сьогоднішній день проблеми почастищення відстрілу вагітних самок зайця-русака набирає оберти. Достовірних, науково доведених причин цьому немає. Тому нами було висунуто теорію впливу зміни клімату, а саме глобального потепління, на зміщення періоду гону, що зумовлює наявність вагітних зайчих вже наприкінці встановленого сезону полювання. Вивчено значний обсяг матеріальної бази та літературних джерел, які опосередковано показують ймовірність довести цю теорію.

Наведені дані дозволяють зробити наступні висновки:

- Глобальне потепління впливає на зміну термінів гону зайця-русака і на кількість приплодів.
- Необхідно встановити більш суворі правила контролю видобутку зайця-русака (проводити ветеринарну експертизу на предмет наявності ембріонів у відстріляних самок).
- Необхідно ввести екологічний моніторинг біорізноманіття на території мисливських господарств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абеленцев В.И., Шевченко Л.С. Научные основы восстановления запасов зайца-русака на Украине и их эксплуатация // Вести, зоол. – 1975. – №5. – С. 17-21.
2. Волох А.М., Архипчук В.А., Гулай В.И., Евтушевский Н.Н., Шевченко Л.С. Особенности динамики численности зайца-русака на территории УССР // Изучение териофауны Украины, её рац. использ. и охрана. – К.: Наук, думка. – 1988. – С. 19-34.
3. Волох А. М. Охрана млекопитающих в Украине // Сучасні проблеми біології, екології та хімії: Матер, міжнар. конфер. – Запоріжжя. – 2007. – С. 376-379.
4. Галака Б.А. О половом и возрастном составе и приросте популяций зайца-русака в степной и лесостепной зонах УССР // Изуч. ресурс, назем, позвон. фауны Украины. – К.: Наук, думка. – 1969. – С. 32-35.
5. Трач І.А. Заходи екологічної безпеки з відновлення та збереження мисливської териофауни лісостепоного Поділля: дис. канд. техн. наук: 21.06.01 / Трач Ірина Анатоліївна. – Вінниця, 2017. – 201 с.

Трач Ірина Анатоліївна – кандидат технічних наук, старший викладач кафедри екології та екологічної безпеки, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, trachiryna2103@gmail.com.

Trach Irina Anatolievna – candidate of Technical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Ecology and Environmental Safety, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsya, trachiryna2103@gmail.com.